

CÎTEVA MONUMENTE SCULPTURALE DE LA POTAISSA

DE

MARIA M. JUDE

Numeroase monumente epigrafice, sculpturale sau de altă natură scoase la iveală prin săpături arheologice și descoperiri întâmplătoare de pe teritoriul importantului centru urban al Daciei Superioare, orașul roman Potaissa¹, îmbogățesc an de an patrimoniul istoric național. În cele ce urmează vom prezenta un număr de patru piese sculpturale, sumar menționate în literatura de specialitate, păstrate în Muzeul de istorie din Turda.

1. *Fragment de perete de aedicula*² (pl. 1/1), din calcar, descoperit în Piața Libertății din Turda. Dimensiuni: 54×40×12 cm. Nr. inv. 1984. Piesa, ruptă la mijloc în două bucăți, are partea inferioară și dreaptă lipsă. Spatele peretelui nu este prelucrat.

Scena sculpturală înfățișează un personaj masculin, probabil defunctul. Trăsăturile fizionomice sînt puternic marcate. Fața rotundă, încadrată de păr buclat, scurt și creț, ochii mari, nasul drept și gura cu buze cărnoase, indică un tînăr. Este înveșmîntat cu o *tunica*, drapată, peste care este aruncată o *palla*, cu falduri bogate, prinsă pe umărul drept, se pare, cu o fibulă (ruptura piesei în porțiunea respectivă face dificilă observarea acestui detaliu). În extremitatea stîngă a monumentului este o colonetă zveltă cu capitel corintic.

Piesa are o oarecare măiestrie artistică specifică artei provinciale, portretul celui decedat fiind exprimat cu destulă veridicitate. Datează din secolele II—III.

2. *Perete de aedicula*³ (pl. 1/2), din piatră calcaroasă. Provine din același loc ca monumentul precedent. Dimensiuni: 160×60×11 cm. Nr. inv. 1983. Starea de conservare este precară, peretele suferind patru fracturi; lipsesc părțile superioară și inferioară. Spatele nu este sculptat.

Monumentul este mărginit în stînga de o bordură lată (18 cm), neornamentată, iar în dreapta de o colonetă, elemente ce încadrează

¹ Pentru istoricul orașului Potaissa, vezi C. Daicoviciu, RE, 22, 1, col. 1014—1020

² M. Jude, C. Pop, *Monumente sculpturale romane în Muzeul de istorie Turda*, Cluj. 1974, p. 14, nr. 18, pl. 11/1.

³ *Ibidem*, p. 14—15, nr. 20, pl. 11/3.

central un personaj masculin, în picioare. Acesta poartă o *tunica* scurtă pînă la genunchi, drapată, strînsă mai jos de brîu cu o cingătoare, sub care cămașa face falduri rotunde și o mantie pe umeri, ce coboară pînă la mijlocul gambelor, al cărei contur este reliefat printr-o linie groasă. Picioarele nu poartă încălțăminte. Brațul drept este îndoit, cu mîna ține o margine a veșmintului.

Ținuta și tehnica de redare a îmbrăcămîntei (în special *tunica*) personajului de pe acest perete de *aedicula* prezintă analogii cu cîteva scene ale unor monumente funerare descoperite în Dacia, printre care amintim pereții de *aedicula* proveniți de la Micia⁴, Potaissa⁵, Napoca⁶ și stele familiale cu redarea în întregime a defuncțiilor, cum sînt cele de la Potaissa⁷ sau Zam⁸.

Monumentul prezentat mai sus, ca dealtfel toate reprezentările genului provenite de la Potaissa și din întreaga Dacie Superioară au aceleași caracteristici în ceea ce privește forma, elementele componente (colonetă cu capitel, bordură neornamentată) și plasarea pe peretele lateral a imaginilor defuncțiilor. Datarea: secolele II—III.

3. *Stelă funerară*⁹ (pl. 2/1), din piatră calcaroasă, provenită de la Turda. Dimensiuni: 79×94×28 cm. Nr. inv. 1061. Stela păstrează doar registrul superior, cîmpul inscripțional fiind rupt.

Într-un chenar simplu, rectangular, sînt înscrise busturile a cinci persoane. În stînga se află o femeie, cu figura ovală și părul pieptănat cu cărare la mijloc, strîns la spate, a cărei fizionomie se distinge foarte greu. În urechi poartă cercei. Este înveșmintată cu *tunica* și *palla*. Urmează apoi trei personaje masculine: doi tineri și unul mai vîrstnic (în dreapta). Toți au fața rotundă și părul scurt, redat în şuvițe groase; cel matur poartă mustață și barbă deasă. Ei sînt îmbrăcați cu tunici și mantii prinse pe umărul drept cu cîte o fibulă rotundă. În prim plan apare un copil cu vestimentație asemănătoare.

Partea superioară a piesei este împodobită cu un fronton divizat în trei triunghiuri, ornamentate cu motive vegetale. Datează din secolele II—III.

La Potaissa s-au descoperit și alte două stele funerare, una înfățișînd trei persoane¹⁰, cealaltă foarte fragmentară (monumentul nr. 4 de care ne vom ocupa în continuare), care prezintă analogii cu această piesă sculpturală în ceea ce privește compoziția și maniera de redare a scenelor centrale. Aceste monumente, probabil, au fost confecționate într-un mare atelier de piatrărie¹¹, ce ființa în importantul centru meșteșugăresc și militar de pe malul Arieșului.

⁴ L. David, L. Mărghitan, ActaMN, 5, 1968, p. 128, nr. 4, pl. 1, fig. 5.

⁶ I. Mitrofan, L. Țeposu, ActaMN, 7, 1970, p. 532, fig. 2.

⁶ Gr. Florescu, ED, 4, 1926—1927, p. 82, nr. 5, fig. 5.

⁷ I.I. Russu, Z. Milea, Probleme de muzeografie, Cluj, [1964], 16, p. 27—28, fig. 16.

⁸ L. David, V. Pintea, ActaMN, 3, 1966, p. 460, fig. 1.

⁹ M. Jude, C. Pop, op. cit., p. 9, nr. 6, pl. 5/1.

¹⁰ H. Daicoviciu, *Römer in Rumänien* (Catalogul expoziției *Romanii în România*), Köln, 1969, p. 265, nr. C.¹⁷⁸; idem, *Civiltă română în România* (Catalogul expoziției *Civilizația romană în România*), Roma, 1970, p. 250, nr. G.¹¹⁵.

¹¹ C. Pop, Z. Milea, ActaMN, 2, 1965, p. 200—201; I. Mitrofan, ActaMN, 6, 1969, p. 522.

1

2

Fig. 1. Turda. 1 fragment de perete de *aedicula*;
2 perete de *aedicula*.

Fig. 2. Turda. 1 stelă funerară; 2 fragment de stelă funerară.

4. *Fragment de stelă funerară*¹² (pl. 2/2), din conglomerat calcaros, descoperit la Turda, pe str. I. Rațiu. Dimensiuni: 70×49×17 cm. Nr. inv. 2778.

Fragmentul face parte din stela funerară a lui *Marcus Ulpius Vitalis*, publicată inițial de I. Téglás¹³ și reeditată de Gr. Florescu¹⁴. Partea inferioară, cu inscripția, s-a pierdut, astăzi păstrându-se doar porțiunea superioară din stînga în lapidariul Institutului de arheologie din București, constituind — împreună cu alte monumente epigrafice și sculpturale — obiectul unui studiu al lui E. Bujor¹⁵.

Fragmentul reprezintă partea dreaptă din coronamentul stelei, cu jumătate din frontonul triunghiular, decorat cu un ornament floral, compus din frunze și o rozetă. Deasupra colțului se observă foarte greu un leu apotropaic alungit, cu capul spre vârful coronamentului. Într-o nișă rectangulară, încadrată sus de un chenar în formă de trepte, apare un cap feminin (partea inferioară ruptă) la care se mai disting fruntea, nasul și părul în şuvițe. Datează din prima jumătate a secolului II e.n.

Aceste stele se încadrează în așa-numitul tip *stele cu busturi în nișă dreptunghiulară*¹⁶, tip foarte răspândit în Dacia Superioară.

Monumentele prezentate se adaugă la mulțimea și varietatea pieselor sculpturale descoperite în provincia Dacia, făcînd dovada înfloritoarei arte provinciale romane ce se afirmă cu pregnanță în secolele II—III în această regiune nordică a imperiului.

SOME SCULPTURAL MONUMENTS OF POTAISSA

SUMMARY

There are described and interpreted four sculptural monuments, two *aedicula* walls and two funeral steles, found at Potaissa (Turda). As type, these pieces are characteristic for findings in Dacia Superior.

EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. — Turda 1 *Aedicula* wall fragment; 2 *Aedicula* wall.

Fig. 2. — Turda 1 Funeral stele; 2 Funeral stele fragment.

¹² M. Jude, C. Pop, *op. cit.*, p. 10, nr. 8, pl. 5/3.

¹³ I. Téglás, *ArchÉrt.*, 35, 1915, p. 46, fig. 2.

¹⁴ Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 91—92, nr. 23.

¹⁵ E. Bujor, *Apulum*, 6, 1967, p. 190—191, fig. 2.

¹⁶ Gr. Florescu, *op. cit.*, p. 90—92.

